

Отримання зразків для експертного дослідження (окремий аспект)

Олексій Одерій

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики, Донецький державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, м. Кропивницький, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6999-4387>, e-mail: odalvl@ukr.net

Розглянуто окремі проблеми примусового отримання біологічних зразків для експертного дослідження. Доведено необхідність ґрунтовного аналізу розглядуваного питання з метою пошуку ефективних кримінально-процесуальних інструментів для усунення недоліків і протиріч, що виявляються у процесі правозастосування.

Ключові слова: досудове розслідування; судова експертиза; біологічні зразки; отримання; примус.

Sample Collection for Forensic Examination (A Specific Aspect)

Oleksiy Oderiy

This paper examines specific issues related to the compulsory collection of biological samples for forensic examination. It demonstrates the need for a thorough analysis of this issue in order to identify effective criminal procedural tools for addressing the shortcomings and contradictions that arise during law enforcement.

Keywords: pre-trial investigation; forensic examination; biological samples; collection; coercion.

Досудове розслідування є одним із найскладніших видів людської діяльності, ефективність якої залежать здебільшого від поєднання як гласних пізнавальних методів, так і негласних методів із застосуванням спеціальних технічних засобів [1, с. 271].

У разі виявлення біологічних об'єктів під час проведення слідчих (розшукових) дій виникає потреба у виконанні як діагностичних, так і ідентифікаційних завдань. І якщо для перших достатньо вилученого матеріалу, то для проведення порівняльного дослідження слідчий постає перед проблемою отримання відповідних біологічних зразків від конкретної особи (переважно від правопорушника). З огляду на той факт, що природа злочинця полягає в бажанні не бути викритим (отже, не притягненим до кримінальної відповідальності), цілком зрозумілою та очікуваною є його відмова від добровільного надання власних біологічних зразків для порівняльного дослідження, оскільки результати генетико-молекулярної експертизи можуть стати підґрунтям для його обвинувачення. За таких обставин набуває актуальності питання щодо належного, але вже примусового відібрання біологічних зразків у згадуваної особи.

Водночас чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — *КПК України*) до сьогодні не лише не містить тлумачень

термінів «зразки біологічного походження» або «біологічні зразки», а й не регламентує безпосереднього алгоритму примусового відібрання біологічних зразків [2]. До того ж термін «примус» у контексті його застосування державою також не фігурує, що ускладнює правозастосування. Окремі науковці слушно акцентують увагу на тому, що державний примус не є покаранням, а швидше спробою вирішення питання, пов'язаного з призначенням судової експертизи, що є частиною процесуального виконання ухвали суду. Так, у процесі відбору зразків важливо, щоб дії працівників поліції не переходили межі жорстокості, а також не принижували честі й гідності особи [3, с. 129]. Окрім того, слід мати на увазі, що цей процес має разовий характер і максимально наближений до стандартної процедури надання аналізів у медичних установах. Це дає змогу виключити можливість ототожнення його проведення з нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням.

У контексті наведеного в юридичній літературі прямо акцентують увагу на наявності проблем нормативно-правового забезпечення отримання зразків для експертизи та проведення цієї дії в слідчій практиці. Деякі автори зауважують, що повністю виконати зазначені в ст. 245 «Отримання зразків для

експертизи» КПК України приписи вкрай складно, а інші — що законодавцем не врегульовано питання отримання зразків голосу, почерку, оскільки в цій статті передбачено правила відібрання тільки зразків з речей і документів та біологічних зразків, до яких наведені об'єкти не належать [2; 4, с. 222]. Щодо цього О. Лейба цілком логічно припускає, що питання про процесуальну природу отримання зразків для експертизи до сьогодні є відкритим і в цьому контексті пропонує визнавати процедуру їх отримання процесуальною дією [5, с. 309].

У розвиток цього інші науковці вважають, що отримання біологічних зразків не може бути прирівняне до освідчування, оскільки ці дії різняться метою, процесуальним порядком і ступенем впливу на особисту сферу людини [6]. Наприклад, якщо освідчування спрямоване на з'ясування стану здоров'я або наявність тілесних ушкоджень, то отримання зразків потрібне для подальшого використання в експертизі, а її процедура інколи може бути пов'язана з утручанням в інтимні аспекти життя, що потребує особливої обережності й належного правового регулювання.

Некоректно також порівнювати порядок тимчасового доступу до речей і документів з примусовим отриманням зразків, зокрема біологічних. Ці процесуальні дії значно різняться своєю сутністю, метою та механізмами реалізації. Так, тимчасовий доступ спрямований на забезпечення можливості вилучення певних матеріальних об'єктів, тоді як примусове отримання біологічних зразків пов'язане з безпосереднім утручанням у фізичну цілісність особи, що є більш чутливою процедурою з точки зору прав людини [7].

Отже, наведене свідчить про необхідність ґрунтовного аналізу розглядуваного питання з метою пошуку ефективних кримінально-процесуальних інструментів для

усунення недоліків і протиріч, які виявляють у процесі правозастосування.

Перелік джерел посилання

1. Волобуєв А. Ф. Проблеми взаємодії суб'єктів досудового розслідування злочинів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 3. С. 270—276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2015_3_32 (дата звернення: 12.04.2026).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.04.2026).
3. Шульженко А. В. Примусовий відбір зразків для експертизи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2. Т. 2. С. 127—130.
4. Баулін О. В. Особливості отримання біологічних зразків особи для проведення експертизи у досудовому розслідуванні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2015. Вип. 60. С. 222—231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2015_60_27 (дата звернення: 12.04.2026).
5. Лейба О. А. Відібрання біологічних зразків для експертного дослідження: спірні питання нормативної регламентації та практики правозастосування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 65. С. 308—313. DOI: 10.24144/2307-3322.2021.65.56 (дата звернення: 12.04.2026).
6. Коропецька С. О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 259 с.
7. Тирлич Є. В. Процесуальна природа та порядок отримання слідчим дозволу на примусове відібрання біологічних зразків в особи у ході досудового розслідування. *Українська поліцейська: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 1 (5). С. 43—48. DOI: 10.32782/2709-9261-2022-1-5-8 (дата звернення: 12.04.2026).